

Overweging 25 februari 2018 waarin openbaart zich God?

Lezingen: 1Koningen 19, 9-18; 2Petrus 1, 16-21; Marcus 9, 2-10.

Misschien ga ik wel in tegen de raad van de Petrusbrief wanneer deze zegt: "dit moet ge in de eerste plaats weten dat geen profetie van de Schrift een eigenmachtige uitleg toelaat. Want nooit is een profetie ontstaan door de wil van een mens, maar mensen hebben gesproken van Godswege gedreven door de heilige Geest". Ik hoop dan maar dat die Geest ook in ons spreken en horen aanwezig is.

De eerste lezing, uit het eerste boek Koningen, bevat twee delen die naar mijn idee eigenlijk haaks op elkaar staan. Het eerste deel sluit nog aan bij de voorgaande tekst. Daarin ontmoeten we Elia, de grote profeet, die moe is en niet verder meer wil en liever sterft dan door te gaan met zijn werk. Het woord dat hij namens de HEER spreekt wordt niet gehoord en zijn leven bedreigd. Hij trekt de woestijn in om te sterven, maar de HEER doet hem opstaan en zet hem op weg naar de berg Horeb waar hij God zal ontmoeten. En over die ontmoeting lezen we in het eerste deel van de tekst van vandaag.

Op de stem van de HEER verlaat Elia de grot waarin hij zich had teruggetrokken en God de HEER trekt aan hem voorbij.

Het is niet ongebruikelijk in die tijd om de presentie van de God die aanbeden wordt, en naast Baal waren dat er vele, te koppelen aan grootse verschijnselen. Hoe machtiger en overweldigender hoe beter. Des te opmerkelijker is dan ook dat geschreven staat dat God niet is in een verwoestende storm, niet in een verzwelgende aardbeving, niet in een verzengend vuur. Na deze levensbedreigende natuurverschijnselen komt er immers een stilte, een suizen van een zachte bries. In dit milde en strelende verschijnsel herkent Elia de aanwezigheid van de Eeuwige.

Dit openbaart temidden van de goden van de omringende volken en tegenover de afgodendienst van de afvallige Israëlieten een andere God. Deze God laat zich niet herkennen in het onbarmhartige natuurgeweld. Hij is mild als de koestering van een zachte bries.

Meteen hierna krijgt Elia van de HEER de opdracht om Elisa als opvolger te zalven en Hazael tot koning van Aram en Jehu tot koning van Israël. En dan staat er dat wie niet door het zwaard van Hazael omkomt gedood zal worden door Jehu en wie aan hem ontkomt zal vallen onder het zwaard van Elisa, de profeet. Alleen een kleine rest die niet gebogen heeft voor Baal, zal gespaard blijven. Hier is God afgebeeld als een krijgsheer die met een geweldsexces de onderdanen van zijn tegenstander massaal laat doden. Een beeld dat diametraal staat tegenover het beeld van mildheid.

Dit soort tegenstrijdigheden scheidt een probleem voor ons godsbegrip. Hoe moeten we daarmee omgaan?

Je zou kunnen zeggen dat we de teksten moeten verstaan binnen de cultuur en de tijd waarin zij geschreven zijn. Dat zeggen we dan vooral met betrekking tot teksten die ons niet of minder welgevallig zijn. Veelal gewelddadige en discriminerende teksten. Maar je kunt niet naar believen zeggen dat je de ene tekst moet verstaan binnen de context van een samenleving waarin de uitoefening van geweld meer geaccepteerd was en de andere niet. Alle teksten die we lezen moeten we begrijpen binnen de omgeving waarin zij geschreven zijn en binnen de omgeving waarin wij ze verstaan. Voor het boek Koningen is dat het gebied en de cultuur van het Midden-Oosten in, naar men aanneemt, de zesde eeuw voor onze jaartelling. Maar het kijkt vanuit de ballingschap terug naar de

geschiedenis vanaf Salomo tot aan die ballingschap. Het geeft daarin niet alleen een historische benadering, maar vooral ook een godsdienstige interpretatie van de geschiedenis. Het is een aaneenrijging van verdeeldheid, concurrentie, oorlog, geloofsafval en onrecht. Daarin is de ballingschap begrijpelijk geworden, maar niet het naast elkaar plaatsen door de redactie van het boek Koningen van zo tegenstrijdige godsbeelden. Het geweld wordt ook nergens veroordeeld. Wanneer bijvoorbeeld koning Achab besluit om zijn overwonnen tegenstander Benhadad, koning van Aram, te sparen omdat hij hem als broeder erkent, wordt hem dat door de profeet ernstig aangerekend, want hij had hem moeten doden.

Daarnaast is er sprake van een dubbele geweldsmoraal. Ook in onze tijd is dat een moeilijk dilemma. Het concentreert zich op de vraag of geweld altijd veroordeeld moet worden of dat het in bepaalde omstandigheden en met een bepaald doel is toegestaan. Het meest eenvoudige schema is dat geweld tegen de vijand is toegestaan en dat geweld tegen het eigen volk, eventueel geïdentificeerd als het Godsvolk, wordt veroordeeld. In voorkomende gevallen legitimeert het geweld van de ander dan het eigen geweld. Dit schema treffen we ook in de bijbel aan. En in onze dagen wordt het ook gehanteerd. Door IS, door Erdogan, in Israël/Palestina en ook door iemand als Trump. Wanneer hij vindt dat het een redelijk alternatief is om als antwoord op de gewelddadige dood van leerlingen leraren en coaches te bewapenen en op te leiden tot het gebruik van wapengeweld. Het gebruik van geweld als zodanig wordt hiermee niet ter discussie gesteld.

In het algemeen veroordelen we geweld ten principale. Maar we staan proportioneel geweld toe wanneer het een hoger doel dient zoals vrijheid, veiligheid, het lot van de samenleving als geheel, het afwenden van agressie of levensdreiging. Proportioneel betekent dan dat er niet meer geweld wordt gebruikt dan nodig is om het doel te realiseren. Bovendien hanteren we het begrip van het geweldsmonopolie. Alleen de Staat mag geweld aanwenden ten dienste van de staat en gereguleerd door de wet. En dat is een belangrijk gegeven, ook al wordt daarmee geweld dat in principe veroordeeld wordt, toch toegestaan.

Misschien zijn in de tekst vroegere en latere ontwikkelingen in het godsbeeld naast elkaar komen te staan. Of bestaan er ook verschillende godsbeelden naast elkaar. Misschien zelfs wel van dezelfde God, en bestaat er een beeld voor vijanden en een beeld voor volgelingen. Streng en veroordelend naar vijanden van God, en daaronder vallen ook zondaars, en mild naar volgelingen.

De ervaring leert dat God niet eenduidig is, althans, we hebben verschillende en tegenstrijdige ervaringen met God. Hij voldoet niet altijd, of lang niet altijd aan onze verwachtingen. Het zicht dat we op God hebben is ook een antwoord op de ervaring van een niet eenduidige geschiedenis waarin tegenstrijdige ervaringen, bijvoorbeeld die van vrede en dreiging, van voorspoed en tegenslag, van verdriet en vreugde door ons als gelovige mensen met God in verband worden gebracht en religieus geïnterpreteerd worden. En dat op die manier de beelden van een God van vergelding en van liefde, van nabijheid en afwezigheid en van onbegrijpelijkheid naast en door elkaar bestaan.

Essentieel voor ons lijkt me de vraag: wat is de gestalte van God, waarin openbaart hij zich en waarin wordt hij zichtbaar? Het Godsbegrip is voor ons immers een kompas en richtingwijzer. Niet alleen voor ons geloof met betrekking tot de betekenis en het perspectief van ons leven, maar ook voor de ethiek van ons handelen. De wijze waarop wij geloven en ons beeld van God zouden betere mensen van ons moeten maken, ons

helpen tot onze bestemming te komen, de mens te worden die we kunnen zijn. Een gewelddadige God helpt ons daar niet bij. Misschien zouden we God moeten bevrijden van zijn historiciteit en hem plaatsen in de essentie van schepping en verbond; van verlossing en leven.

In het evangelie wordt Jezus geplaatst temidden van Mozes en Elia. Van wet, dat is verbondsakte, en van profeten, dat is de persoon die God aan de orde stelt in de gebeurtenissen van de tijd. De profeet stelt met name de vraag hoe wij in de concrete omstandigheden van ons bestaan mens van God kunnen zijn.

Door de beeldtaal van het evangelieverhaal zien we Jezus als de gestalte van God en de vervulling van wet en profeten. In Hem wordt God zichtbaar. In de belijdenis van Jezus als de Christus laten de schrijvers van het Nieuwe Testament zien hoe zij de Schriften interpreteren met betrekking tot de wijze waarop God zich openbaart. Jezus interpreteert de wet naar de geest waarmee deze gegeven is, zoals we herhaaldelijk kunnen lezen. Die geest is de geest van liefde, trouw en verbondenheid; van een God die zich bekeert, zich telkens weer smeken laat om zich het lot van zijn struikelend volk aan te trekken. Jezus doorbreekt, in de lijn van Jesaja, de exclusiviteit van Gods heilsbedoelingen voor het ene Godsvolk en opent het naar de volken. Daarmee valt het onderscheid tussen wij en zij weg, tussen eigen volk en de anderen. In zijn ethiek ziet hij geen vijanden, maar alleen godvijandig gedrag. Het gewelds- en vergeldingsdenken wordt door Jezus doorbroken. Hij interpreteert de wet niet naar de minimale betekenis van de letter, maar naar de uitgebreide betekenis van liefde en respect voor het leven. Daarmee scheidt hij voor de naaste de mogelijkheid om terug te keren naar het leven.

Hij ziet het kwaad als iets dat mensen gevangen houdt en hen vervreemdt van zichzelf. Zijn bevrijdend handelen is erop gericht mensen aan zichzelf terug te geven en hen in staat te stellen hun plek in de samenleving in te nemen en weer mens te worden. Hij leert ons achter het gedrag de mens te zien die, hoe verknipt ook, verlangt naar heelheid en bevrijding. Sommige mensen zijn ongeneeslijk verknipt en ook zij moeten zo humaan mogelijk behandeld worden. Er is geen eenvoudig antwoord voor ons omgaan met de ander, voor onze houding ten opzichte van geweld dat vele gestalten kent. Maar wel een eenduidige richtlijn: liefde en mededogen, maar niet naïef. De toepassing daarvan is de verantwoordelijkheid van ieder van ons als menselijke mens en als christengelovige. Amen.